

# IDEOLOGII POLITICE

SUPPORT DE CURS



Lect. univ. dr. Mihnea S. STOICA

[stoica@fspac.ro](mailto:stoica@fspac.ro)

Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

Universtata Babeș-Bolyai

**COMUNICARE ȘI RELAȚII PUBLICE**

## **I. Informații generale:**

### **Date de identificare a cursului**

#### **Date de contact ale titularului de curs**

Nume : Lect. univ. dr. Mihnea S. STOICA

Birou: Str. Minerilor, nr. 85, biroul 209.

E-mail: stoica@fspac.ro

Consultații: luni 12:00 – 14:00, biroul 100, clădirea UBB, Calea Moșilor nr. 11

### **Date de identificare curs**

Numele cursului: Ideologii politice

Codul disciplinei: ULR4303

Anul I, semestrul II

Tipul cursului: obligatoriu

Nume și date de contact tutor:

Lect. univ. dr. Mihnea S. STOICA

stoica@fspac.ro

### **1.2. Condiționări și cunoștințe prerechizite**

Înscrierea la acest curs nu este condiționată de parcurgerea și promovarea niciunei alte discipline la nivel formal.

### **1.3. Descrierea cursului**

Cursul este destinat studenților de anul I ai *Departamentului de Comunicare, Relații Publice și Publicitate* din cadrul Facultății de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Universitatea Babeș-Bolyai. Având în vedere relevanța evoluțiilor de natură politică pentru un spectru foarte larg de activități, formarea unui *specialist în comunicare* – profesie pentru care se pregătesc studenții – trebuie să se bazeze pe cunoștințe solide și în domeniul comunicării politice.

Cursul de **Ideologii politice** reprezintă, de altfel, o introducere indispensabilă pentru disciplina PR și Comunicare în Sectorul Politic, pe care studenții o urmează în anul II de studiu. Cursul de **Ideologii politice** va permite studenților să se familiarizeze cu principalele concepte utilizate în spațiul politic și să înțeleagă natura identităților politice – care devin astăzi tot mai relevante în înțelegerea modului în care sunt construite strategiile de comunicare.

Printre competențele profesionale pe care studentul le va dobândi în urma parcurgerii acestui curs se numără: înțelegerea limbajului și a conceptelor specifice domeniului ideologiilor politice (e.g. spectru ideologic, reductori de complexitate ideologică, post-ideologii etc.) și utilizarea acestora în domeniul comunicării, dezvoltarea abilităților de analiză și de comparație între diferite ideologii și organizațiile politice, identificarea, înțelegerea și utilizarea teoriilor cu privire la ideologii politice. Totodată, studenții își vor dezvolta abilitățile de analiză și de utilizare a instrumentelor, metodelor, tehnicilor și strategiilor specifice domeniului ideologiilor politice. Formularea de ipoteze, operaționalizarea conceptelor, explicarea și interpretarea rezultatelor analizelor referitoare la identitățile politice sunt, de asemenea, printre competențele pe care studenții le vor deprinde în urma acestui curs, așa cum sunt și analiza datelor empirice și evaluarea acestora, precum și dezvoltarea abilităților de analiză și concepție a campaniilor politice, prin prisma ideologiilor politice;

#### **1.4. Formatul și tipul activităților implicate de curs**

Suportul de curs este structurat pe unități de învățare, fiecare unitate abordând mai multe teme. Parcurgerea acestora va presupune studiu individual, dar și întâlniri față în față.

#### **1.5. Materiale bibliografice obligatorii**

În suportul de curs sunt precizate toate referințele bibliografice necesare aprofundării nivelului de analiză și, implicit, înțelegerea tuturor conceptelor prezentate.

#### **1.6. Materiale și instrumente necesare pentru curs**

Optimizarea secvențelor de formare reclamă accesul studenților la următoarele resurse:

- Laptop/desktop conectat la internet (pentru a putea accesa bazele de date și resursele electronice suplimentare, dar și pentru a putea participa la secvențele de formare interactivă on line)
- Resursele bibliografice, inclusiv la cele online sau chiar open-access.

## Unitatea I

### Ideologiile politice. Definiții

#### 1. Definirea ideologiilor politice

Conceptul de *ideologie* rămâne (încă) unul relativ controversat, încărcat de conotații negative și lipsit de o definiție unanim acceptată de către cercetătorii din domeniu. Ideologiile nu sunt *doar* de natură politică, însă tendința este aceea de a atașa acest concept exclusiv spațiului politic, ideologiile politice fiind considerate a reprezenta fundamentul esențial al acțiunii politice și, ca atare, al comunicării politice.

Definițiile oferite până acum acestui concept, deși într-un număr de-a dreptul impresionant, nu au reușit să cadă de acord asupra trăsăturilor ideologiei în toate detaliile sale, lăsând conceptul pradă unui ciclu infinit de interpretări, situație care are o înrâurire semnificativă asupra abordărilor metodologice. La mijlocul secolului trecut se contabilizaseră nu mai puțin de 150 de accepțiuni ale termenului, ceea ce demonstrează deja dificultatea sistematizării tuturor acestor conceptualizări.<sup>1</sup> Chiar și așa, literatura de specialitate s-a încumetat, de multe ori cu rezultate laudabile, să găsească locurile comune în definirea ideologiei și chiar să "domesticească" sensurile cu care a fost încărcat termenul, prin propunerea unor metode de încadrare în diferite categorii. Sunt procese laborioase, care cer migală și care propun, în principiu, abordări longitudinale asupra sensurilor prin care a trecut conceptul.<sup>2</sup> Majoritatea autorilor care încearcă, în lucrările lor, o definire a ideologiei, pornesc de la accepțiunile clasice și moderne ale conceptului, amintindu-i pe cei mai importanți filosofi care au susținut sau care, din contră, s-au opus termenului. Îi întâlnim aproape de fiecare dată pe Destutt de Tracy,<sup>3</sup> pe Antonio Gramsci, pe Luis Althusser sau pe Giovanni Sartori. Desigur, nelipsit din catalogul celor care au trasat direcții de interpretare a conceptului este și Karl Marx, care a imprimat un sens

---

<sup>1</sup> Mihaela Frunză, *Ideologie și feminism*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2014, p. 52. (în continuare: Mihaela Frunză, *Ideologie și feminism*)

<sup>2</sup> *Ibidem*, p. 54.

<sup>3</sup> Recunoscut pentru încercările sale de găsire a adevărului și prin alte metode decât cele care presupuneau acceptarea acestuia astfel cum era prezentat de către Biserică și Stat, ceea ce, considera filosoful, creează doar iluzia adevărului.

profund peiorativ termenului, criticându-l pentru modul în care reușește să escamoteze, cu rea-credință, dificultățile clasei muncitoare.<sup>4</sup> Lista este aproape invariabil completată de percepția lui Karl Mannheim asupra ideologiei, care distinge între concepțiile totale și cele particulare ale noțiunii. Nu sunt uitați Karl Popper și Hannah Arendt, amintiți pentru opoziția pe care au manifestat-o față de concept, pentru că ideologia, considerau ei, se opune unei "societăți deschise", fiind intolerantă și totalizantă.<sup>5</sup> Definițiile mai noi consideră ideologia ca reprezentând un complex de idei, reprezentări, concepții și atitudini, în general *cu un caracter articulat*, angajând o retorică prin care își anunță capacitatea de a reprezenta un substitut credibil al realității curente.<sup>6</sup> Alte definiții argumentează că ideologia este *un set coerent și comprehensiv de idei care, prin evaluarea pe care este capabilă să o realizeze, oferă oamenilor posibilitatea de a-și înțelege rolul în societate și le pune acestora la dispoziție un program pentru acțiune socială și politică*. Ca atare, rolul ideologiilor nu este neapărat acela de a mișca masele, ci de a pune la dispoziția diferitelor formațiuni politice și liderilor de opinie un set coerent de idei și de valori cu care aceștia să opereze. Ideologiile politice trebuie așadar să ofere obiective care să ghideze acțiunea politică și să stea la baza strategiilor politice. *Per a contrario*, în absența ideologiei, strategiile sunt lipsite de viziune, inconsistente și prea puțin credibile pe termen lung.<sup>7</sup>

Printre **definițiile** oferite ideologiei politice se numără și cele de mai jos:

- *sistem al gândirii politice prin care indivizii și grupurile își construiesc o înțelegere a lumii politice și apoi acționează în conformitate cu acea înțelegere* (Michael Freedon (2001), "Editorial: What is Special about Ideologies?", în *Journal of Political Ideologies*, 6 (1): 5).
- *un set coerent și comprehensiv de idei care explică și evaluează condițiile sociale, ajută oamenii să-și înțeleagă locul în societate și oferă un program pentru acțiune*

---

<sup>4</sup> Pentru Marx, ideologia este doar o falsă conștiință, pentru că nu se bazează pe realitate, mascând, așadar, anumite interese.

<sup>5</sup> Mihaela Miroiu, *Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact*, Iași: Polirom, 2012, p. 19. (în continuare: Mihaela Miroiu, *Ideologii politice actuale*)

<sup>6</sup> Eugen Străuțiu, *Ideologii și Partide Politice. Curs universitar*, Sibiu, 2007.

<sup>7</sup> *Ibidem*.

*socială și politică* (Ball, Terence & Dagger, Richard, *Ideologii Politice și Idealul Democratic, ediția a II-a*, Polirom: Iași, 2000, p. 22).

- *constelație de credințe și expresii cu încărcătură simbolică, prin care lumea este prezentată, interpretată și evaluată într-un fel menit să modeleze, să mobilizeze, să orienteze, să organizeze și să justifice anumite modalități sau direcții de acțiune și să anatemizeze altele* (Miller, David, *Enciclopedia Blackwell a Gândirii Politice*, Humanitas: București, 2006, p. 366).

Ideologiile politice reprezintă, așadar, structurile de idei pe care, cel puțin teoretic, partidele politice le adoptă și pe care le apără prin comunicare, ideologiile fiind cele care conferă identitatea și coeziunea unei organizații politice și în baza căreia acestea își construiesc întregul mecanism de comunicare politică. De altfel, ideologia pe care o promovează un partid reprezintă și unul dintre criteriile cele mai relevante care ne permit să distingem între diferite tipuri de partide politice; un partid poate fi catalogat, în baza acestui criteriu, drept socialist, social-democrat, liberal sau conservator etc.<sup>8</sup>

Nu mai puțin adevărat este și faptul că astăzi ne confruntăm cu o diluare a relevanței ideologiei politice, ceea ce face ca diferențele dintre partidele politice să se estomeze. Acesta este așa-numitul fenomen de *confuziune ideologică* sau de *cacofonie ideologică*, de care unele partide profită tocmai pentru a-și reconfigura comunicarea și pentru a se re poziționa pe termen scurt (uneori chiar foarte scurt) – ceea ce conduce și la scăderea încrederii în actul politic.

## **2. Caracteristicile ideologiilor politice**

Data fiind varietatea definițiilor, în literatura de specialitate se desprind un număr semnificativ de caracteristici ale ideologiilor politice, dar ne limităm la a prezenta, în cele ce urmează, cele mai des întâlnite caracteristici și cele mai relevante pentru prezentarea ideologiilor politice astfel cum o realizează prezentul curs.

---

<sup>8</sup> Ideologia politică nu reprezintă singurul criteriu care ne permite să distingem între diferite tipologii de partide. În multe cercetări, sunt folosite criterii de diferențiere între partide precum: numărul de membri de partid, relevanța liderului în comunicarea politică, modul de comunicare etc.

➤ **Inevitabilitatea**

În cuvintele politologului francez Pierre Brechon, "nimeni nu scapă ideologiei".<sup>9</sup> Simplul fapt că un individ manifestă o preferință (sau nu) față de o anumită idee îl apropie de o ideologie.

➤ **Inepuizabilitatea**

Fiind determinate de contexte istorice, ideologiile nu sunt finite. Cel mai probabil, viitoarele contexte și tensiuni din societate vor genera noi ideologii. S-a ridicat adesea întrebarea privind "sfârșitul ideologiilor", teză care a fost apoi revăzută.

➤ **Caracterul explicativ**

Ideologiile încearcă să dea răspunsuri diferitelor probleme cu care se confruntă societatea în prezent sau care au marcat istoria într-un anumit moment.

➤ **Caracterul evaluativ**

Ideologiile stabilesc ce anume e dezirabil și în ce măsură, folosind barometre de evaluare a condițiilor sociale. Așadar, ideologiile pun un diagnostic.

➤ **Caracterul orientativ**

Ideologiile se erijează în rolul unor busole care permit indivizilor să-și înțeleagă identitatea și pe care îi orientează către anumite obiective sociale sau politice.

➤ **Caracterul programatic**

Fiind un set coerent de idei, ideologiile prescriu modul în care adepții lor pot să atingă idealurile exprimate. Ideologiile identifică remedii pentru tarele sociale, în urma diagnosticului pe care îl pun.

Ideologia este, așadar, *explicativă*, pentru că oferă lămuriri cu privire la condițiile care au dus la actuala stare a lucrurilor. Ea este și *evaluativă* pentru că pune la dispoziție suportul care să permită examinarea politicilor și a condițiilor sociale astfel încât indivizii să poată judeca în ce măsură acestea sunt sau nu potrivite doleanțelor sau aspirațiilor pe care le au. O ideologie este și *orientativă* pentru că oferă adepților săi posibilitatea de a-și înțelege identitatea și rostul. În

---

<sup>9</sup> Brechon, Pierre, *Partidele politice*, Eikon: Cluj-Napoca, 1999, p. 79.



fine, s-a argumentat că o ideologie trebuie să fie și *programatică*, adică să prescrie un plan de acțiune, astfel încât ideile sale să poată fi puse în practică și să devină funcțională, depășind spațiul ideilor și ajungând în planul concretului<sup>10</sup>.



#### **Teme de autoevaluare:**

**Răspundeți, pe scurt, următoarelor întrebări:**

- **În ce context ați auzit despre conceptul de *ideologii politice*?**
- **Care sunt motivele pentru care considerați că ideologiile politice sunt încărcate cu un *sens negativ*?**
- **Întocmiți o listă cu *surse* pe care le putem folosi, în calitate de specialiști în comunicare, *pentru a identifica ideologia unui partid politic*.**



#### **Bibliografie suplimentară:**

- Ball, Terence; Dagger, Richard. "Ideologii politice și idealul democratic" (ediția a II-a), editura Polirom, Iași, 2000.
- Bell, Daniel. "The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties", ed. Harvard University Press, New York, 1988, pp. 393 – 407.
- Brechon, Pierre. "Partidele politice", editura Eikon, Cluj-Napoca, 2004.
- Ciprian, Bogdan; Mișcoiu, Sergiu, "Ideologiile politice. O scurtă incursiune în gândirea politică modernă și contemporană", Editura Adenium, Iași, 2014.
- Miroiu, Mihaela. "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", editura Polirom, Iași, 2012.
- Mungiu-Pippidi, Alina. "Doctrine politice. Concepte universale și realități românești", editura Polirom, Iași, 1998.
- Tohăneanu, Ceclia. "Teorii versus Ideologii Politice?", Institutul European, Iași, 2012.

---

<sup>10</sup> Richard Dagger, Terence Ball, *Ideologii politice și idealul democratic*, Iași: Polirom, 2000, p. 22-24.

## Unitatea II

### Sistematizarea ideologiilor politice

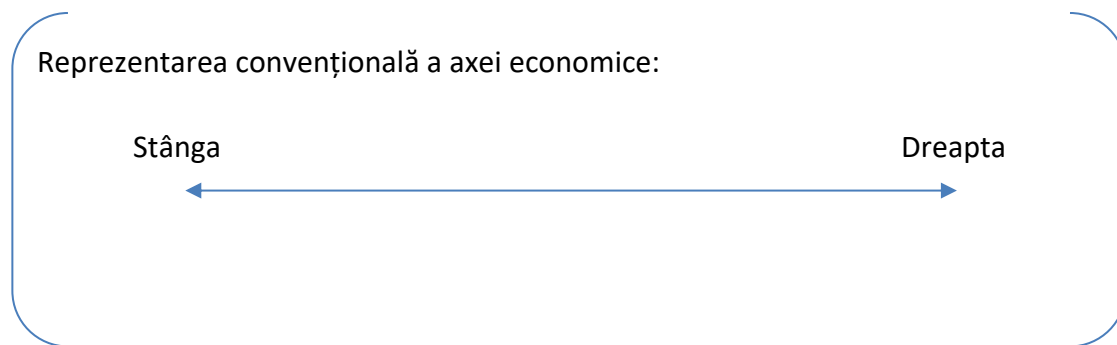
Pentru înțelegerea ideologiilor politice, e important să realizăm faptul că acestea nu se manifestă abstract unele față de celelalte (cu alte cuvinte, nu se manifestă ca și cum celelalte ideologii nu ar exista), ci există relații între ideologii, în sensul în care unele seamănă între ele, se atrag, la fel cum alte ideologii se resping sau apar ca reacții la alte ideologii, pe care urmăresc să le contracareze. Ca atare, putem discuta despre *sistematizarea ideologiilor politice*, făcându-se adesea referire la un *sistem al ideologiilor*. Probabil cel mai cunoscut concept în acest sens este cel al *spectrului politic sau ideologic*, uneori folosit și sub forma de "*eșichier*" politic sau "*univers ideologic*".

Putem afirma că *universul ideologic reprezintă, așadar, un sistem cartezian în care regăsim toate identitățile ideologice* (care pot reprezenta de la organizații politice în cel mai larg sens cu putință până la orice persoană) și care stabilește relațiile dintre aceste identități ideologice. Sistemul cartezian care formează universul ideologic este reprezentat de două mari axe imaginare: *axa economică* (denumită și *axa stânga-dreapta*) și *axa culturală* (denumită și *axa progresist-conservator*).

- **Axa economică** deosebește între identitățile politice în funcție de argumentul intervenției statului în economie. Spunem că *o persoană/ un partid care susține intervenția accentuată a statului în economie este mai degrabă de stânga. Per a contrario, o persoană/ un partid care susține o intervenție limitată a statului în economie este mai degrabă de dreapta*. Măsurăm intervenția statului în economie prin taxe, impozite, chiar monopol de stat în anumite domenii.

Spre pildă, susținerea impozitării progresive este o măsură identificată mai degrabă cu stânga ideologică, pentru că reprezintă o implicare a statului în economie în raport cu venitul persoanelor (impozitarea progresivă susține că pe măsură ce venitul unei persoane crește, aceasta datorează sume mai mari prin impozite). Partidele de stânga susțin, de asemenea,

existența unor sisteme de educație și de sănătate publice (finanțate de stat). Partidele de dreapta susțin mai degrabă existența unor sisteme de educație și de sănătate private, criticând sistemele publice pentru performanța lor scăzută. Acesta este motivul pentru care, în general, dreapta ideologică susține taxe și impozite cât mai mici, care să acopere numai acele aspecte pe care doar statul le poate gestiona, e.g. infrastructură, servicii sociale minimale etc. Vedem, așadar, că în timp ce implicarea statului în economie este considerată de stânga ideologică a fi benefică pentru că un buget generos al statului îi conferă acestuia posibilitatea de a interveni în perfecționarea serviciilor publice/ în a corecta inegalități sociale, dreapta consideră a nu fi benefică o implicare substanțială a statului în economie întrucât ar încuraja monopolul de stat și lipsa performanței.



Cu cât ne apropiem de capetele spectrului politic (extrema stângă, respectiv extrema dreaptă) identificăm tendința de exacerbare (atât de o parte, cât și de cealaltă), în timp ce apropierea de centru reprezintă o moderare a perspectivelor privind implicarea statului în economie. Partidele care se apropie de centrul acestei axe ideologice sunt etichetate ca fiind de *centru-stânga* sau de *centru-dreapta*, sau unele chiar de *centru*.<sup>11</sup>

Stânga este reprezentată de ideologii precum (de la cele mai moderate spre cele de extremă stângă) social-democrația, socialismul, comunismul. Dreapta este reprezentată de ideologii precum (de la cele mai moderate spre cele de extremă dreaptă) liberalismul economic, creștin-democrația, nazismul/fascismul. *Atenție! Se impun aici și nuanțările pe care le aduce axa culturală!*

---

<sup>11</sup> "Centrul" politic este un concept foarte controversat, existând autori care consideră că e imposibilă această moderare a celor două perspective.

- **Axa culturală** deosebește între identitățile politice în funcție de argumentul libertății individului. Spunem că *o persoană/ un partid care consideră că esențială în societate este libertatea individului (în sensul nesupunerii acestuia vreunei autorități sau supunerea limitată în fața autorității) este mai degrabă progresist(ă)*. *Per a contrario, o persoană/ un partid care susține că esențială este supunerea individului unui set de reguli bine stabilit, fie în familie, fie în societate în general, este mai degrabă conservator/conservatoare*. Cele două concepte au nuanțe foarte diverse și măsoară aspecte de natură culturală sau socială (nu economică!).

Spre pildă, susținerea multiculturalismului este o trăsătură mai degrabă specifică progresismului, întrucât consideră fiecare individ a fi liber să-și cultive propriile obiceiuri, tradiții etc., chiar dacă acestea nu sunt aceleași cu ale majorității indivizilor dintr-o societate. *Per a contrario*, persoanele/ partidele care consideră că indivizii provenind dintr-o altă cultură trebuie să respecte sau să se supună tradițiilor, obiceiurilor culturii majorității sunt mai degrabă conservatoare. Cu alte cuvinte, foarte schematic, din punct de vedere ideologic, pentru conservatori e importantă autoritatea din exterior și conformismul, iar pentru progresiști importantă este tocmai posibilitatea individului de a se sustrage autorității.

Reprezentarea convențională a axei culturale :

Progresist

Conservator

Ca și în cazul axei economice, cu cât ne apropiem mai mult de extremele axei culturale, identificăm tendința de exacerbare a libertății individuale pe de o parte și a autorității pe de cealaltă parte. Spunem despre persoanele/ partidele care consideră că libertatea individului ar trebui să fie absolută că sunt ultra-progresiste (sau anarhiste), iar despre persoanele/ partidele care consideră că autoritatea ar trebui să ghideze comportamentul uman până în cele mai mici detalii că sunt ultra-conservatoare.

Progresismul este reprezentat de ideologii precum ecologismul, globalizarea (europenizarea), liberalismul cultural. Conservatorismul este reprezentat de ideologii precum naționalismul, nativismul. *Atenție! Se impun aici și nuanțările pe care le aduce axa economică!*



Axa culturală mai este denumită și axa **V.A.L. - T.A.N.** (inițialele reprezentând caracteristici ale progresismului, respectiv ale conservatorismului). Progresismul este identificat cu politica Verde (ecologismul), acceptarea identităților **A**lternative și **L**ibertarianismul, în timp ce conservatorismului îi sunt specifice **T**radiționalismul, **A**utoritarismul și **N**ăționalismul.

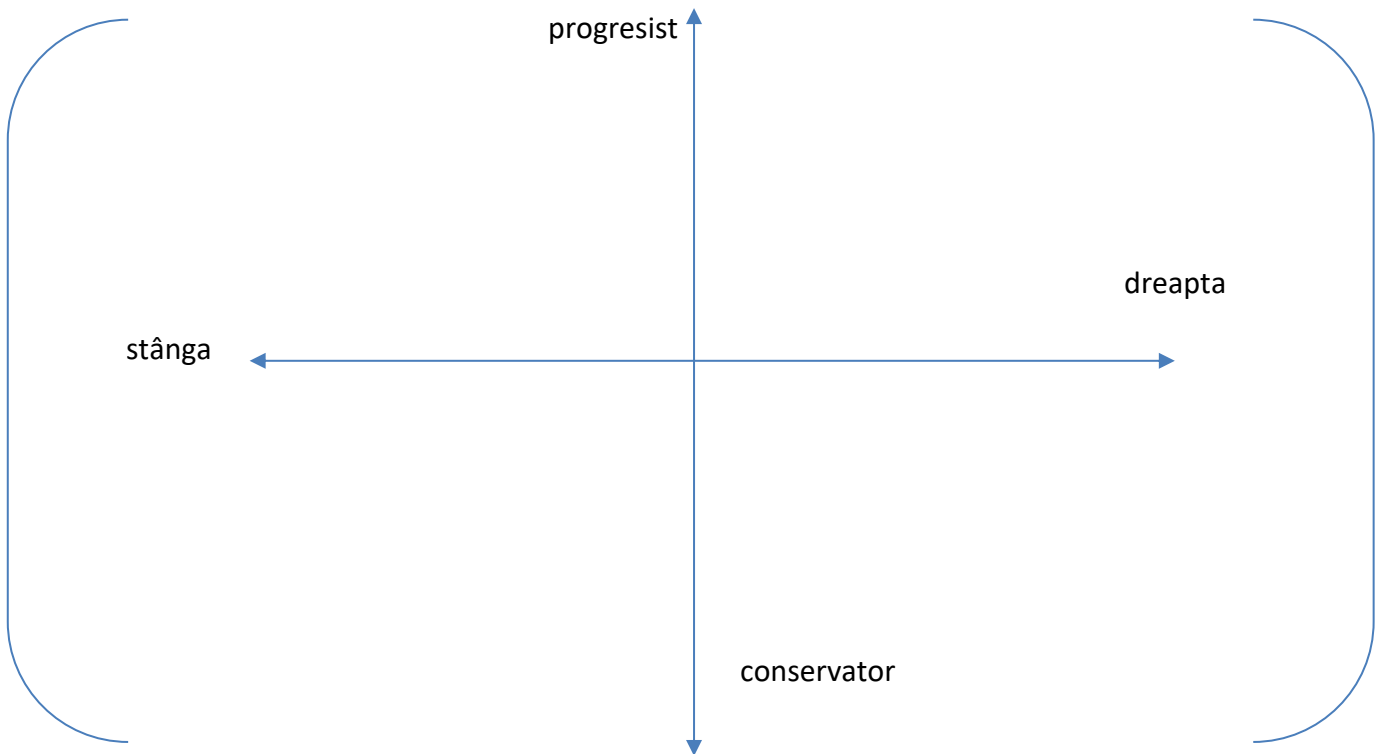


*Conceptele "stânga", "dreapta", "progresist" și "conservator" sunt denumite **reductori de complexitate ideologică** pentru că ele "adăpostesc" o varietate de ideologii politice. Reductorii de complexitate ideologică ne permit să clasificăm partidele. Putem spune, așadar, că unele partide sunt de stânga, altele de dreapta, alte partide sunt progresiste și, în fine, altele conservatoare, fără a intra în alte detalii de natură ideologică, simplificând astfel realitatea și reducând mesajul la caracteristicile esențiale ale ideologiei unui partid. Mai mult decât atât, cu ajutorul reductorilor de complexitate, indivizii se pot situa mai ușor de o parte sau de alta în dezbaterile politice și pot, astfel, să comunice mai ușor aspectele care sunt similare și cele care sunt distincte în abordările partidelor pe care le susțin.<sup>12</sup>*

---

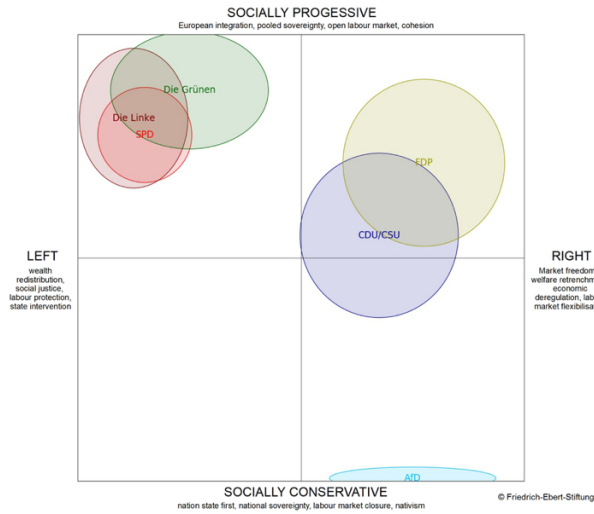
<sup>12</sup> Brechon, Pierre, Partidele politice, editura Eikon, Cluj-Napoca, 2000.

Așadar, având în vedere caracteristicile prezentate mai sus, universul ideologic/harta politică este reprezentată, convențional, astfel:

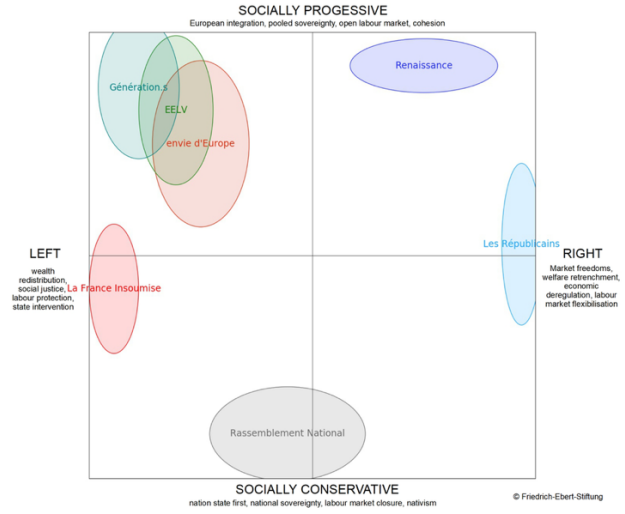


În acest sistem cartezian (reprezentând universul ideologic) pot fi plasate toate identitățile politice. Cel mai adesea, partidele politice sunt plasate în universul ideologic în urma studiilor realizate în campaniile electorale. Pentru a identifica poziționarea partidelor în universul ideologic se recurge la surse precum statutul partidelor, programele lor electorale, mesaje ale liderilor și/sau candidaților (de la discursuri și declarații politice, până la simple statusuri în social media, instrumente de comunicare intens utilizate cu precădere în campaniile electorale).

Mai jos, găsiți exemple ale hărții politice din patru țări europene (Franța, Germania, Regatul Țărilor de Jos și Suedia), realizate cu ocazia alegerilor europarlamentare din anul 2019 de către Fundația *Frederick Ebert*.



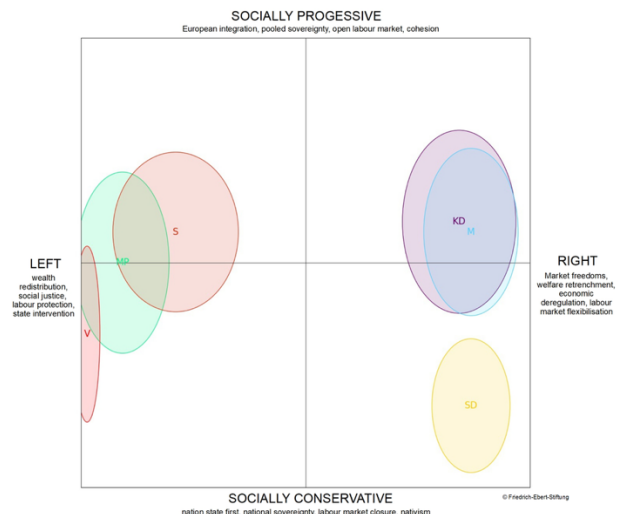
Harta politică a Germaniei, 2019



Harta politică a Franței, 2019



Harta politică a Regatului Țărilor de Jos, 2019



Harta politică a Suediei, 2019

Sursa: <https://www.fes.de/strategy-debates-global/strategy-debates-social-democratic-parties-in-europe/strategy-debates-european-election-2019>

*Explicație imagine: În cazul Regatului Țărilor de Jos, axa culturală este descrisă, în imaginea de mai sus, ca fiind axa anti sau pro-UE. Ca atare, partidele politice conservatoare sunt, în această țară (dar nu numai aici) mai degrabă anti-europene sau eurosceptice, în timp ce partidele progresiste sunt mai degrabă pro-europene sau euro-optimiste.*



Realizarea acestor hărți politice permite alegătorilor să identifice care partid (dintre cele care concurează în alegeri) este cel mai "compatibil" cu preferințele lor politice. Spre pildă, analizând imaginile de mai sus, vom înțelege că în cazul Germaniei, alegătorii progresiști de stânga vor alege, cel mai probabil, între *Die Linke*, *SPD (Partidul Social-Democrat din Germania)* sau *Verzi*. Tot imaginile de mai sus ne dezvăluie faptul că în Franța, alegătorii cu simpatii pentru dreapta progresistă vor vota, probabil, cu partidul *Renaissance*. În Regatul Țărilor de Jos, e foarte posibil ca alegătorii conservatori de dreapta să își acorde votul partidului *FvD (Forumul pentru Democrație)*. În fine, în Suedia (unde vedem cât de polarizată e scena politică, cel puțin din punct de vedere ideologic), aceiași alegători ai dreptei conservatoare au ca opțiune partidul *SD (Democrații Suedezi)*.



Astfel de studii sunt utile cu precădere în realizarea așa-numitelor busole politice sau electorale – platforme cel mai adesea online, care pot fi accesate gratuit de utilizatori. Platforma conține o baterie de 20-30 de afirmații cu privire la care utilizatorii sunt invitați să își manifeste atitudinea prin a menționa dacă sunt "Total împotriva", "Împotriva", "Nici de acord, nici împotriva", "De acord" sau "Total de acord". După parcurgerea acestui chestionar, folosind un algoritm matematic, platforma plasează utilizatorul în universul ideologic, indicându-i în ce măsură răspunsurile oferite îl plasează la "stânga" sau la "dreapta", spre "progresism" sau spre "conservatorism". Cum astfel de platforme sunt realizate cel mai adesea cu ocazia alegerilor (fie ele locale, parlamentare, prezidențiale sau europarlamentare), platforma indică utilizatorului și proximitatea în raport cu candidații în alegerile respective.

Pentru alegerile europarlamentare, exemple de acest fel au fost aplicațiile *EUProfiler* (pentru scrutinul din 2009) și *EUvox* (pentru scrutinul din 2014). Și cu ocazia alegerilor din România au fost realizate astfel de platforme, e.g. *Busola Electorală* (pentru alegerile parlamentare din 2016) și *Votul Meu* (pentru alegerile prezidențiale din 2019).



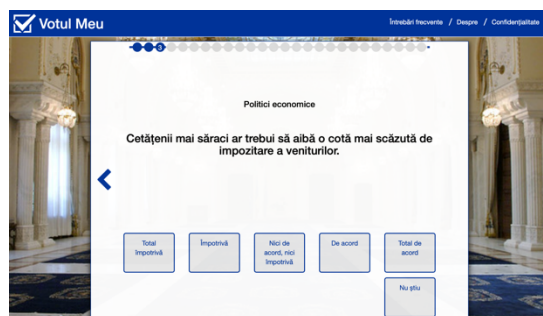


Explicație imagine: *landing pages* ale platformelor online *EUProfiler* și *EUvox*, proiecte realizat de diferite consorții de universități și institute de cercetare din Europa, 2009 și 2014.



Explicație imagine: *landing pages* ale platformelor online *Busola Electorală* și *Votul Meu*, proiecte realizat de cercetători din România, de la FSPAC, UBB Cluj, 2016 și 2019.


După parcurgerea sa, aplicația ne plasează pe axa economică și pe axa culturală (vezi imaginea de mai jos). Busolele electorale sunt instrumente foarte utile în comunicarea politică, la baza realizării acestora stând cunoștințe din domeniul ideologiilor politice. Busolele electorale reprezintă instrumente de profiling politic, ce permit specialistului în comunicare și marketing politic să construiască sau să deconstruiască discursul politic.



Explicație imagini: *stânga* – afirmație și variante de răspuns; *dreapta* – plasarea pe harta politică (*Votul Meu*).



## Teoria potcoavei ideologice

Abordarea prezentată mai sus privind sistematizarea ideologiilor politice este una larg acceptată deopotrivă printre cercetători și practicieni în domeniul politic. Au existat, însă, și critici - care au argumentat că e eronat să considerăm că axele ideologice sunt un continuum drept (  $\longleftrightarrow$  ), ceea ce înseamnă că extrema stângă și extrema dreaptă adăpostesc cele mai îndepărtate ideologii. Conform lui *Jean-Pierre Faye*, reprezentarea axelor ar trebui să fie, de fapt, sub forma unor linii încovoiate (  ) – arătând astfel că de fapt extrema stângă și extrema dreaptă "se atrag", adică odată puse în aplicare acestea manifestă multe similitudini.

*Printre similitudinile regimurilor politice de extremă stângă și cele de extremă dreaptă se numără: cultul personalității, poliția politică, cenzura, existența partidului unic.* Teoria potcoavei poate oferi și explicații privind "migrația" alegătorilor de extremă dreapta înspre programe ale extremei stângi sau vice-versa, fenomen politic înregistrat cu precădere cu ocazia alegerilor prezidențiale (și mai ales în turul II). Spre pildă, în Franța, o bună parte a alegătorilor comuniști și-au acordat voturile candidatei Marine Le Pen (reprezentând extrema dreaptă).<sup>1314</sup> La fel, în alegerile din Statele Unite ale Americii, o parte a susținătorilor lui Bernie Sanders (stânga radicală/aripa dură a Partidului Democrat), având în vedere că acesta nu a reprezentat partidul în lupta pentru Casa Albă, și-au acordat votul mai degrabă lui Donald Trump (reprezentând aripa dură a Partidului Republican) decât candidatului democrat în alegerile prezidențiale din SUA. Tot această teorie explică și alte tipuri de comportament politic similar al susținătorilor extremei stângi și al celor de extremă dreaptă, și anume înclinația către teoriile conspirației.<sup>15</sup> La fel, înclinația acestora către retorica populistă și intransigența credințelor politice face ca acești alegători, aparent rivali imposibil de împăcat, să fie de fapt similari din anumite puncte de vedere.

---

<sup>13</sup> Lee, Katy, Sergent, Claire. "How Leftists Learned to Love Le Pen". *Foreign Policy*, 7 februarie 2017 (<https://foreignpolicy.com/2017/02/07/how-the-left-learned-to-love-le-pen-national-front-france-communists/>) - accesat la 3 aprilie 2020)

<sup>14</sup> Mortimer, Gavin. "France's far-left are looking to Le Pen as their saviour". *The Spectator*, 17 mai 2019 (<https://www.spectator.co.uk/article/france-s-far-left-are-looking-to-le-pen-as-their-saviour>) - accesat la 3 aprilie 2020).

<sup>15</sup> Van Prooijen, J. W., Krouwel, A. P., & Pollet, T. V. (2015). Political extremism predicts belief in conspiracy theories. *Social Psychological and Personality Science*, 6(5), 570-578.



### **Teme de autoevaluare:**

1. Având în vedere *teoria potcoavei ideologice*, cercetați în ce măsură s-au asemănat, în istorie, regimurile politice ale lui Adolf Hitler și Iosif Stalin.
2. Adesea, în campaniile electorale se realizează și așa-numitele busole electorale. Care ar fi trei afirmații pe care le-ați include într-o astfel de busolă electorală astfel încât răspunsul "De acord" sau "Total de acord" al utilizatorului să îl plaseze la stânga spectrului politic? Dar trei afirmații al căror răspuns "De acord" sau "Total de acord" să plaseze utilizatorul spre progresism?
3. De cele mai multe ori, pentru a identifica orientarea ideologică a unui politician, specialiștii în comunicare analizează discursurile politice ale acestora. Având în vedere cunoștințele dobândite până acum despre sistematizarea ideologiilor, cum ați caracteriza următoarele extrase din două discursuri politice? Luați fiecare extras în parte și menționați dacă reprezintă un discurs de stânga sau de dreapta, progresist sau conservator. Oferiți argumente!
  - **Discurs 1:** "*[...] Deja sunt milioane de imigranți islamici în Europa. Anul trecut, aproape 700.000 de oameni, majoritatea din țări islamice, și-au făcut drum spre Europa. Anul acesta, prognozele arată cifre mai mari. În fiecare zi, încearcă să treacă Mediterana. În Calais, iau cu asalt camioane și trenuri în efortul lor de a intra în Marea Britanie. Peste tot în Europa, suntem martorii unei catastrofe. În fiecare zi, situația se înrăutățește, în timp ce elitele care ne guvernează își ascund capul ca struții în pământ. E cât se poate de clar, statul nu poate face față acestei invazii. Va trebui să angajăm firme private care să se asigure că tot acest proces rămâne sub control și că vom putea întoarce fluxul de unde a venit. [...]*"
  - **Discurs 2:** "*[...] Noi trebuie să fim acel partid în care se înscriu medici și profesori, oameni care să fie mândri de serviciile publice în cadrul cărora lucrează. Totodată, trebuie să devenim acel partid în care se înscriu cu încredere oamenii care pornesc de jos, dar și oamenii pe care societatea i-a marginalizat, pe care i-a discriminat datorită*

etniei lor sau statutului lor social, oamenii pe care adesea îi întâlnim la periferii, indiferent din ce țară ar proveni. Am fost tot timpul o organizație dispusă să asculte. Și acum, suntem și mai dispuși să ascultăm comunitatea în profunzimea ei și să o implicăm în decizii. Iar aceasta e mai mult decât o promisiune. [...]"



#### **Bibliografie suplimentară:**

- Benoist, A., "Confronting Globalization" (traducere de John Lamberth și Deborah Shair), *Telos*, 1996.
- Frunză, Sandu. "Fundamentalismul Religios și Noul Conflict al Ideologiilor", editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.
- Johnson, R., Pattie, C., Manley, D. (2016), "Britain's Changed Electoral Map in and Beyond 2015: The importance of Geography", *The Geographical Journal*.
- Krouwel, André; Vitiello, Thomas; Wall, Matthew (2012), "The Practicalities of Issuing Vote Advice: A New Methodology for Profiling and Matching", in *International Journal of Electronic Governance*, 5 (3-4).

## Unitatea III

### Principalele ideologii politice. Trăsături și comunicare

Ideologiile politice apar și se dezvoltă în momente de schimbare socială, în timpul unor mari conflicte sau a unor evoluții extraordinare ale societății. În literatura de specialitate, astfel de momente sunt considerate a fi fost *Revoluția Franceză* de la 1789 sau *Revoluția industrială* din secolele XVIII-XIX. Frederick Watkins a denumit anul 1776 ca fiind "anul unu al erei ideologice".<sup>16</sup> Toate ideologiile, fără excepție, pretind că luptă pentru fericirea individului și că duc la dezvoltare – diferă, însă, metodele pe care le consideră a fi adecvate pentru a ajunge la această "fericire". În cele ce urmează vom prezenta, cu titlu neexhaustiv, câteva dintre ideile susținute de cele mai cunoscute și relevante ideologii.



**LIBERALISMUL: susține ideea că societatea ar trebui să fie cât mai liberă în raport cu intervenția statului.**

*Liberalismul clasic* este asociat scrierilor filosofului englez *John Locke*, care a pus accent pe drepturile individuale, proprietate și rațiune. Un alt autor al cărui nume este strâns legat de liberalismul clasic este *Adam Smith*, care în lucrarea sa de referință "Avuția națiunilor" a susținut că intervenția guvernului nu face altceva decât să încetinească creșterea economică. Spre pildă, acordarea de monopol unei firme risipește concurența și economia stagnează. Ca atare, ideea pe care o susține liberalismul este aceea de "piață liberă", sau "mână invizibilă a pieței" – concept conform căreia piața se "autoreglează" în baza cererii și a ofertei, nefiind nevoie de intervenția statului. La finalul secolului al XIX-lea apare *liberalismul modern*, care susține că, totuși, e nevoie de o minimă intervenție a statului în economie, astfel încât să corecteze derapajele economice. Înțelegând această evoluție în logica universului ideologic (vezi Unitatea 2), putem afirma că *liberalismul modern* despre care se face vorbire a migrat către centru-dreapta, uneori chiar centru-stânga (pe axa economică) și a urcat spre progresism (pe axa culturală), punând accent pe libera exprimare, libertatea presei etc.

---

<sup>16</sup> Roskin, Michael et al., "Știința politică. O introducere", editura Polirom, Iași, 2011, p. 54.

Astăzi există o serie de partide liberale (atât în sensul clasic al conceptului, cât și în sensul său modern) pe scenele politice naționale din Europa, dar nu numai. Câteva exemple de logouri/sigle politice pe care le folosesc partidele liberale (culoarea predominantă fiind, cel mai adesea, galben):



**CONSERVATORISMUL:** a apărut ca reacție la liberalism, necontestând ideea competiției sau a pieței libere, dar considerând că aceasta nu se poate realiza prin sfidarea tradițiilor și a ierarhiilor existente în societate. Conservatorismul clasic al lui Edmund Burke consideră, așadar, că evoluția societății nu se poate face altfel decât așezat și lent, societățile nu pot fi schimbate într-un termen scurt. Ca atare, trebuie pus accent pe religie, tradiție și moralitate pentru a evita ca libertatea pe care o propune liberalismul să se transforme în haos. Burke susținea că indivizii nu sunt doar parțial raționali, ceea ce înseamnă că trebuie temperați recurgând la instituții și standarde de moralitate impuse, apreciind ideea de autoritate înaintea libertății. Aceasta este motivul pentru care partidele conservatoare care există astăzi pe scenele politice sunt mai degrabă de centru-dreapta (pe axa economică) și coboară pe panta axei T.A.N. (axa culturală).



**SOCIALISMUL:** a apărut și el ca răspuns la liberalism, opunându-se ideii de competiție și piață liberă. Din perspectiva socialismului, piața liberă nu face altceva decât să alieneze individul, construind discrepanțe injuste între cei care câștigă foarte mult și cei care rămân la marginea societății. Thomas Morus, filosof asociat ideologiei socialiste, afirma că nu poate exista prosperitate într-o societate în care "banul este măsura oricărui lucru". Socialiștii consideră că proprietatea privată este, de fapt, sursa diferențelor deloc de neglijat care există între indivizi, iar

aceste diviziuni formează *clasele sociale* – unele persoane sunt în poziții de putere și se bucură de privilegii, în timp ce alții sunt condamnați la sărăcie și neputință. Acesta este motivul pentru care socialiștii sprijină ideea distribuirii "avuției" și a puterii în societate în mod egal – așadar, în timp ce pentru liberali valoarea fundamentală este "libertatea", pentru socialiști aceasta devine "egalitatea". Ca atare, socialiștii susțin o intervenție mai puternică a statului în economie, cu precădere în ceea ce privește deținerea în proprietatea statului a mijloacelor de producție și a industriilor strategice. Pentru că, în viziunea socialismului, nu indivizii, ci societatea în ansamblul său trebuie să controleze proprietatea, stopând astfel eventualele abuzuri ale marilor proprietari. Socialismul a fost perceput de Karl Marx (al cărui nume este asociat ideologiei comuniste) ca fiind o etapă de trecere dintre capitalism și comunism. În viziunea lui Karl Marx, prăbușirea capitalismului e iminentă, însă trecerea spre comunism se va face prin acest pas intermediar al socialismului.



**COMUNISMUL: duce mai departe ideile socialismului și consideră că toate bunurile ar trebui să se afle în proprietatea statului.** Cel mai cunoscut teoretician al comunismului este Karl Marx, ale cărui lucrări au influențat fundamental evoluția teoretică, dar și practică, a acestei ideologii. Printre ideile promovate de comunism se numără desființarea dreptului la moștenire, confiscarea proprietăților și naționalizări masive, înlăturarea opoziției sat-oraș, învățământ public și gratuit. În viziunea comunismului, în societățile industrializate se manifestă așa-numita "luptă de clasă" dintre muncitori și cei foarte înstăriți, reprezentați de "proletariat", respectiv "burghezie". Comunismul susține că odată ce această luptă va fi câștigată de muncitori prin *revoluție*, va trebui instaurată o "dictatură a proletariatului" care să asigure administrarea bunurilor intrate în proprietatea statului.



**SOCIAL-DEMOCRAȚIA: împacă ideile socialismului cu capitalismul și democrația.** Dacă pentru comunism *revoluția* este singura "ieșire" din capitalism, social-democrații propun "rămânerea" în capitalism, dar cu aplicarea unui set de *reforme* care să aducă diverse câștiguri

clasei muncitoare. Ca atare, social-democrația consideră că Marx greșește când propovăduiește sfârșitul capitalismului și susține mai degrabă necesitatea capitalismului de a se reforma. Social-democrații abandonează ideea că industria trebuie să vină în proprietatea statului, dar că trebuie să existe măsuri puternice de protecție socială: asigurări de șomaj, asigurări medicale, pensii generoase. Social-democrații sunt mari susținători ai "statului bunăstării", protecționist, sensibil la nevoile sociale. Acesta este motivul pentru care social-democrația este caracterizată adesea a fi o *ideologie moderată de stânga* – uneori foarte moderată, motiv pentru care social-democrația a fost denumită și "a treia cale" (Anthony Giddens).

Există în Europa, o serie de partide de stânga care împărtășesc ideile social-democrației, dar care poartă denumirea de partide "laburiste" (vezi *Labour Party* din Marea Britanie) sau chiar partide ale "muncitorilor" (vezi *PSOE* în Spania sau *Partij van de Arbeid* în Regatul Țărilor de Jos). Câteva exemple de partide socialiste/social-democrate/laburiste pe scenele politice naționale din Europa (culoarea predominantă din sigla lor este, cel mai adesea, roșu):



### Sfârșitul ideologiilor politice?

Au existat de-a lungul timpului cercetători în științele sociale care au considerat că ideologiile politice sunt finite – cu alte cuvinte, că deja s-a epuizat "stocul" ideologiilor și că toate credințele politice s-au manifestat, nemaexistând posibilitatea apariției unor noi ideologii. Probabil cel mai cunoscut autor în acest sens este Daniel Bell, care în 1960 publica "The End of Ideology" (în română, "Sfârșitul ideologiei"). Tot în acest sens, Ghiță Ionescu – profesor la London School of Economics, admitea în cartea sa intitulată "Politica și căutarea fericirii", publicată în 1984, următoarele: "Declinul și disfuncționalitatea ideologiilor au devenit manifeste în preajma



primului război mondial, când conceptul de progres a avut de suferit datorită evoluțiilor epistemologice din domeniul științei, culturii și economiei, iar optimismul profesional al politicii ideologice a început să își piardă tot mai mult din legitimitate. Mai mult, două sisteme promisorii opuse s-au angajat acum într-un duel politic care a generat cea de-a treia ideologie, profund imitativă, cunoscută sub numele de fascism sau Nazism. Urmarea a fost izbucnirea celui de-al doilea război mondial, continuat de "războiul rece" [...] posibil în orice clipă să se transforme într-un război ideologic global nuclear. Disfuncționalitatea izbitoare a celor două sisteme conducea, în locul fericirii promise inițial de factorul politic, spre un posibil dezastru uman."<sup>17</sup>

Cu toate acestea, discuțiile despre sfârșit – mai ales cu privire la concepte care țin de științele socio-umane – trebuie privite cu o anumită circumspecție. Deși vecină cu spectaculosul, teza lui Francis Fukuyama referitoare la *sfârșitul istoriei* s-a transformat în scurt timp într-o piesă de muzeu, prezentată acum ca primă victimă tocmai a istoriei în a cărei venire autorul său nu mai credea.<sup>18</sup> *Cu alte cuvinte, noile contexte sociale, politice, noile evoluții (mai ales evoluțiile tehnologice) e foarte posibil să genereze noi ideologii – care, evident, nu au putut fi anticipate. Se face vorbire, adesea, în acest context, și despre era post-ideologiilor.*



#### **Teme de autoevaluare:**

- 1. Odată parcurse trăsăturile principalelor ideologii politice, care dintre ele vi se par a fi vetuste și de ce?**
- 2. Care considerați că ar putea fi două noi ideologii pe care prezentul (sau viitorul apropiat) le-ar putea genera? Descrieți aceste ideologii făcând referire la trăsăturile ideologiilor, astfel cum acestea au fost explicate la *Unitatea I* a acestui suport de curs.**

---

<sup>17</sup> Ghiță Ionescu, *Politica și Căutarea Fericirii*, București: Bic All, 1999, pp. 18-19.

<sup>18</sup> Stoica, Mihnea-Simion. "Populismul în Europa. Dezvoltare istorică, discurs politic și susținători ai dreptei radicale". Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017.



### **Bibliografie suplimentară:**

- Bocancea, Sorin, "Conservatorismul", în Huzun, Eugen (coord.), "Teorii și ideologii politice", ed. Institutul European, Iași, 2013, pp. 11 – 32.
- Dobrei, Nicolae-Emanuel, Molocea, Andreea, "Liberalismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 49 – 54.
- Giddens, Anthony, "A treia cale. Renașterea social-democrației", ed. Polirom, București, 2001, pp. 23 – 44.
- Ionescu, Ghiță, "Politica și căutarea fericirii", ed. Bic All, București, 1999, pp. 25 – 37.
- Miroiu, Mihaela, "Feminismul ca politică a modernizării", în Mungiu-Pippidi, Alin (coord.), "Doctrine politice. Concepte universale și realități românești", ed. Polirom, Iași, 1998, pp. 252 – 274.
- Nicolescu, Valentin Quintus, "Anarhismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 301 – 306.
- Nicolescu, Valentin Quintus, "Comunismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 359 – 374.

## Unitatea IV

### Între ideologie și comunicare politică: Populismul

#### 1. Populismul ca supra-strategie de comunicare politică

Plasarea populismului în rândul ideologiilor politice ar fi probabil la fel de incorectă precum abandonarea conceptului, fără nicio altă nuanțare, strict în zona strategiilor politice. Iar asta se datorează faptului că populismul, prin complexitatea sa, este mai mult decât o simplă strategie politică, fiind mai degrabă rezultatul unui melanj între mai multe strategii care fac apel la manipulare.<sup>19</sup> Pentru a înțelege populismul în ipostaza sa de supra-strategie politică, vom încerca o deconstruire a acestuia, sens în care vom folosi observațiile diferitelor studii care s-au oprit asupra comportamentului partidelor care își bazează acțiunea politică pe aceste strategii. Argumentez, în acest sens, că cele mai importante strategii de comunicare ce intră sub umbrela largă a populismului sunt: *media-centrismul/ imaginea liderului, discursul religios, conspiraționismul/anti-elitismul, reduționismul politic, stigmatizarea și apelul la democrația directă absolută*. Le voi dezvolta pe fiecare în parte și voi arăta cum sunt folosite acestea de către populiști.



#### Media-centrismul și supra-expunerea comunicării politice a liderului

Există studii care au demonstrat faptul că gradul de aderență la ideile populismului se află în strânsă legătură cu vizibilitatea în mass-media a colportorilor săi.<sup>20</sup> Media-centrismul, specific acestor formațiuni, le propulsează într-un interval de timp scurt la nivelul de notorietate al actorilor politici care și-au construit notorietatea de-a lungul unei perioade mai îndelungate de timp. Nevoia de atenție din partea mass-media, de multe ori atrasă prin manifestări exagerate,

---

<sup>19</sup> Raluca Octavia Zglobiu. "Strategies of Manipulation in Political Discourse", *Studia Universitatis Babeș-Bolyai-Ephemerides* 1 (2008): 29-40.

<sup>20</sup> Linda Bos, Wouter van der Brug, Claes de Vreese, "Media coverage of right-wing populist leaders" in *Political Communication*, vol. 28, Issue 2, 2011, p. 186.

se explică prin faptul că, în lipsa unui instrumentar ideologic robust și a unui aparat logistic bine conturat, partidele populiste se bazează în primul rând pe imaginea liderului (uneori, a liderilor<sup>21</sup>) mai mult decât partidele *mainstream*. Nevoia lor de a afișa, nu de puține ori, un comportament extravagant și ostentativ la adresa "elitelor" nu este deloc surprinzător.<sup>22</sup> Între gesturile relativ recente de sfidare a autorității la nivel european se numără și acțiunea din 30 iunie 2014, când europarlamentarii britanici ai UKIP au întors spatele prezidiului din legislativul european de la Strasbourg, în momentul intonării imnului Europei la începutul celei de-a opta legislaturi a Parlamentului. Un gest care să demonstreze lipsa de solidaritate cu cei care cred în vreun fel în scopul construcției europene. Tot în acest registru se înscrie și gestul lui Geert Wilders, liderul formațiunii populiste olandeze *Partij voor de Vrijheid*, care în 2013 face o vizită ambasadei României la Haga aducând cu sine un semn rutier pe care era marcat, în română, mesajul "Trecerea interzisă", aluzie la faptul că partidul său militează pentru limitarea accesului românilor în Uniunea Europeană.

Gradul ridicat de consum mass-media în Europa este un adjuvant al populismului în acest sens, contribuind sau, de multe ori, fiind chiar fără voia lor parte integrantă a strategiei acestor actori politici. Faptul că mass-media tradițională (mai cu seamă televiziunea) reprezintă mijloacele preferate de aceste formațiuni pentru diseminarea mesajului politic rămâne un avantaj, în ciuda popularității crescânde a *new media*. Aproape 9 din 10 europeni urmăresc zilnic, preț de mai multe ore, canalele de televiziune, indiferent care ar fi suportul tehnic: aparatul TV sau internetul prin *livestream*.<sup>23</sup> Iar dintre aceștia, consumul cel mai ridicat se înregistrează în rândul celor cu un nivel de educație mai degrabă precar, o caracteristică a persoanelor cu o

---

<sup>21</sup> Avem aici în vedere cazul Frontului Național din Franța, formațiune până nu demult cu o conducere informală bicefală, formată din fostul președinte Jean-Marie Le Pen și actualul președinte, Marine Le Pen, fiica predecesorului său. Situația dintre cei doi este, însă, din ce în ce mai tensionată, existând o competiție asupra legitimității, uneori relatată de presă, între cei doi.

<sup>22</sup> Noțiune avută în vedere în sensul său cel mai larg, de autoritate (cu precădere politică), indiferent de nivelul la care s-ar manifesta acesta.

<sup>23</sup> Sigur, cei care urmăresc posturile de televiziune prin internet sunt în minoritate, însă cifrele cuprinse în raportul Eurobarometru 2012, elaborate de Comisia Europeană, sunt concludente în acest sens: [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/eb/eb78/eb78\\_media\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_media_en.pdf) (accesat 21 august 2015).

propensiune de vot ridicată pentru partidele populiste.<sup>24</sup>

Media-centrismul nu este, însă, o strategie specifică doar populiștilor. Partidele au căutat dintotdeauna să-și facă ideile cât mai cunoscute în rândul alegătorilor, apelând în acest sens la metodele de diseminare considerate a fi cele mai eficiente. Dată fiind importanța pe care au avut-o întotdeauna mijloacele de informare în masă, este absolut normal ca formațiunile politice să încerce să utilizeze în scopuri proprii aceste instrumente. De altfel, numeroase studii demonstrează faptul că mass-media și, mai nou, social media, au un rol important în angajarea politică a telespectatorilor, cititorilor și utilizatorilor (după caz). Acesta este motivul pentru care media-centrismul a devenit o strategie de care partidele și politicienii sunt nevoiți să facă uz pentru a-și disemina mesajele.



### **Clericalismul sau apelul disproportionat la discursul religios**

Clericalismul este o strategie politică regăsită mai puțin uniform în comunicarea politică a populiștilor, utilizarea acesteia fiind influențată cu precădere de factorul istoric al spațiului în care se manifestă populismul. În statele europene profund secularizate, clericalismul este o trăsătură rareori întâlnită. În schimb, în statele în care religia încă joacă un rol important, clericalismul și apelul la religie sunt strategii de care populiștii nu se feresc să facă uz; am aici în vedere cazurile României, Bulgariei, Poloniei, Ungariei, state est-europene unde partidele populiste de dreapta radicală, care au înregistrat scoruri electorale semnificative de-alungul timpului, fac apel la elemente de religiozitate, conștiente fiind de faptul că cea mai mare parte a electoratului lor consideră religia a fi un element de o importanță deosebită. Semiotica logourilor pe care partidele din țările menționate mai sus le folosesc e, și aceasta, grăitoare în acest sens. Atât *Partidul România Mare*, cât și bulgarii de la *ATAKA* și partidul maghiar *Jobbik* au simbolul crucii pe siglă. Clericalismul sau apelul la religie sunt strategii regăsite în special în cazul populismului de dreapta radicală. Populismul de stânga și cel de stânga radicală folosesc strategia

---

<sup>24</sup> Pentru un studiu detaliat cu privire la profilul alegătorului partidului populist olandez *Partij voor de Vrijheid* vezi Mihnea-Simion Stoica, "The Profile of the Right-Wing Populist Voter".

anti-clericalistă, deși această observație nu poate fi întotdeauna folosită ca linie de demarcație între populismul dreptei radicale și cel al stângii radicale.<sup>25</sup>



### Reducționismul politic

O altă caracteristică pe care o considerăm importantă în înțelegerea modului de manifestare a populismului este strategia *reducționismului politic*, adică o ultrasimplificare a soluțiilor pentru problemele majore cu care se confruntă societatea.<sup>26</sup> Adesea, însă, în competiția electorală, partidele politice sunt nevoite să facă apel la instrumente care să reducă nivelul de complexitate a programului lor politic. Deși este una din strategiile pe care le considerăm a fi esențiale în a caracteriza populismul, reducționismul politic nu este, însă, specific doar acestui tip de manifestare politică, fiind o strategie pe care o regăsim în tehnicile de comunicare politică utilizate de mai toate partidele, de-o parte și de alta a spectrului politic. Cass Mudde scria că a transforma reducționismul politic într-o trăsătură specifică doar populismului ar însemna să considerăm *ab initio* că toate partidele sunt, de fapt, populiste, ceea ce n-ar face decât să ne îndepărteze de scopul unui studiu ce urmărește să reliefeze elementele ce disting partidele populiste de alte formațiuni politice, nu cele ce le apropie<sup>27</sup>.



### Anti-elitismul și conspiraționismul

Înclinația spre (sau fascinația față de) teoriile conspirației este identificată de literatura de specialitate ca fiind una din caracteristicile de bază ale populismului.<sup>28</sup> În retorica pe care o utilizează populiștii, *status-quo*-ul, atât de blamat de către ei, nu este rezultatul unui proces

---

<sup>25</sup> Cazul populiștilor austrieci de dreapta radicală stă martor în acest sens, alegătorii FPÖ fiind anti-clericaliști convinși.

<sup>26</sup> Este o variantă simplificată a framingului politic, strategie care urmărește să plaseze realitatea într-un cadru favorabil narațiunii anterior construite

<sup>27</sup> Cas Mudde, Peter Mair, “The Party family and its study”, in *Annual Review of Political Science*, vol. 1, 1998, pp. 211-229.

<sup>28</sup> Koen Vossen, “The Netherlands. The different flavours of populism in the Netherlands”, in Hedwig Giusto, David Kitching, Stefano Rizzo (eds.), *The Changing Faces of Populism: Systemic Challengers in Europe and the U.S.*, Buxelles-Roma: FEPS, CRS, Fondazione Italianeuropei, 2013, p. 175.

societal complex, ci este rezultatul direct al unor acțiuni intenționate și bine plănuite în avans, ticluite așadar cu rea-credință și (foarte important!) dirijate din umbră de *elite*. De altfel, elitele sunt, în retorica populistă, cele ce se fac vinovate de actuala stare a lucrurilor. Acestea formează *establishmentul* și, ca atare, sunt cele ce poartă culpa exclusivă a devierii istoriei de la cursul său firesc. Din punctul de vedere al populiștilor, elitele politice reflectă imaginea corupției generalizate, lipsită de o anumită culoare politică și preocupată doar de interesele personale sau restrânse, de grup.

Realitatea văzută prin ochii populiștilor este tocmai pe dos în raport cu descrierile despre ei înșiși: adevărații demagogi sunt elitele politice, care declară una și fac alta, uitând motivele pentru care au fost alese în pozițiile de conducere și folosind funcția obținută în urma procesului electoral în scopuri proprii, cu totul străine celor legitime. Așadar, democrația devine nerepresentativă tocmai datorită elitelor (cu precădere a celor politice), care și-au construit, în viziunea populiștilor, un sistem discreționar, opac, de folosire a pârghiilor puse la dispoziție de funcțiile pe care le ocupă. Acesta este motivul pentru care populiștii luptă, cel puțin declarativ, pentru înlăturarea structurilor intermediare dintre Popor și liderul legitim, pe care le consideră a fi o construcții artificiale, balast politic menit să îngreuneze comunicarea dintre cele două componente esențiale ale unei democrații.

Populiști înțeleg, probabil cel mai bine dintre toți actorii politici, faptul că lipsa reprezentativității în democrație generează o criză a comunicării între reprezentați și reprezentanți. Iar retorica lor nu se limitează la a arăta cu degetul doar înspre elitele politice. Sunt culpabilizate elitele din mai multe domenii, cu precădere din universități, presă, mediul de afaceri, diplomație și servicii de securitate. Toți aceștia au construit și fac parte din sistemul care ține departe cetățeanul de rând, Poporul, de procesul decizional, dând naștere unei birocrății ineficiente, marcate de nepotism și conduse oligarhic.



### **Stigmatizarea sau "găsirea țapului ispășitor"**

Stigmatizarea este cunoscută în literatura străină sub denumirea de *scapegoating* și are

în vedere culpabilizarea "celuilalt".<sup>29</sup> Plasarea responsabilității asupra unui terț este folosită pregnant, fiind una dintre strategiile preferate ale populiștilor. Identificarea unui "celuilalt", îmbrăcând de multe ori forma unei abstracțiuni care poartă responsabilitatea pentru situația actuală – întotdeauna defavorabilă Poporului – este o strategie folosită în termeni convingători de către populiști. Acesta este, de fapt, unul dintre principalele motive pentru care populismul se asociază ușor euroscepticismului (cu care adesea chiar se confundă). În cadrul strategiei retorice de stigmatizare sunt folosite, ca element central, stereotipurile, cu precădere în caracterizarea celor ce reprezintă "corpuri străine": imigranți, refugiați, minorități etnice, culturale, sexuale etc.

Strategia stigmatizării funcționează de cele mai multe ori mână în mână cu anti-elitismul, făcând referire la grupuri pe care le asociază elitelor. Adesea, acestea din urmă sunt portretizate a oferi sprijin, din motive ascunse publicului larg, diferitelor grupuri minoritare; elitele mai sunt, uneori, descrise ca folosindu-se de aceste grupuri pentru a-și atinge scopurile imediate, decuplate de la interesul public. Pentru populiștii vest-europeni, subiecte ale stigmatizării sunt adesea imigranții, cu precădere cei de confesiune musulmană. Acesta este motivul pentru care partidele populiste de dreapta radicală sunt cunoscute ca partide anti-imigrație. Odată cu valul migraționist dinspre estul Europei spre vest, ca urmare a integrării tot mai multor foste state comuniste în Uniunea Europeană, mesajele anti-imigraționiste s-au îndreptat și împotriva românilor, bulgarilor, polonezilor etc. Aici putem identifica prima falie dintre populiștii est-europeni și cei vest-europeni, în sensul în care primii fac rareori referire la imigranți în cadrul strategiei lor de stigmatizare (ceea ce se datorează, desigur, faptului că migrația înspre Europa de Est este mult mai scăzută decât cea înspre Vest și, ca atare, mult mai puțin resimțită ca o un pericol de către electoratul fidel). Pentru partidele populiste est-europene, subiecte ale stigmatizării sunt, de cele mai multe ori, minoritățile naționale, adesea cele etnice, dar și cele culturale sau sexuale.

---

<sup>29</sup>În traducere liberă: *găsirea unui țap ispășitor*.





## Apelul la democrația directă absolută

În strânsă legătură cu strategia anti-elitistă și ca răspuns la mult-clamatul deficit al reprezentativității în actualele sisteme politice, apelul la democrația directă este o strategie care apare în mod firesc la îndemâna populiștilor. De fapt, am putea considera că este cheia de boltă a comunicării politice a populiștilor. Cum altfel ar putea fi dărâmate barierele care stau în calea dialogului cu decidenții dacă nu prin permiterea exprimării opiniilor în mod direct de către Popor?

Populiștii propun, astfel, înlăturarea sistemelor birocratice, pe care oricum le acuză de nepotism, mult prea complexe și stufoase, construite ca atare în mod intenționat cu menirea de a îngreuna procesul decizional, îndepărtând astfel democrația de adevăratele doleanțe ale cetățenilor. Având în vedere aceste aspecte, mulți cercetători consideră că populiștii nu propun o regândire din punct de vedere filosofic a democrației, pe care o acceptă ca fiind cel mai bun regim politic, ci au în vedere o reorganizare a modului în care aceasta funcționează.<sup>30</sup> Sunt de acord cu această idee până la un punct. Dacă înțelegem democrația ca pe un sistem politic în care puterea (*cratos*) aparține poporului (*demos*),<sup>31</sup> atunci aș putea accepta chiar că populiștii nu se abat deloc de la definiția acestui termen. Dacă, însă, considerăm că elementul central care deosebește democrația liberală de alte regimuri politice este reprezentat tocmai de procedurile pe care le formulează și respectă, cu scopul de a asigura un echilibru între reprezentativitate și eficiență, atunci mi-e relativ greu să accept această perspectivă. Pe tărâm procedural, democrația la care fac referire populiștii rămâne un termen foarte vag. Deși pozează în susținătorii de neclintit ai posibilității ca *Poporul* să-și exprime punctul de vedere asupra diferitelor subiecte, aceștia nu precizează *care* sunt temele asupra cărora electoratul își poate exprima opțiunile. Apelurile la democrație directă, deși aparent bine-intenționate, demască elementul asupra căruia mulți autori au atras atenția: caracterul *iliberal* al populismului. Iar asta întrucât *Poporul* rămâne a fi condus, în lipsa structurilor intermediare, de un singur individ sau de un grup foarte restrâns de persoane, cărora îi/le revine misiunea de a stabili temele asupra cărora electoratul poate să

---

<sup>30</sup>Jasper de Raadt, David Hollanders, André Krouwel, "Varieties of populism", p.3.

<sup>31</sup>Dominique Colas, *Dicționar de Gândire Politică*, Univers Enciclopedic Gold, p. 81.

decidă. Înțelegem astfel că, în viziunea populiștilor, Poporul nu poate, de fapt, să decidă totul și că trebuie ca, în cele din urmă, să-și împartă puterea cu liderul, dacă nu chiar să i-o cedeze în totalitate. Dusă până la capăt, ideea conform căreia Poporul poate decide asupra tuturor chestiunilor duce populismul în vecinătatea anarhismului. Existența unui lider puternic, însă, face ca populismul să se apropie periculos de mult de autoritarism sau chiar de totalitarism. Iată, deci, încă o dată, duplicitatea populismului.

## 2. Narativul populist

O trăsătură esențială a populismului rămâne, arc peste timp, retorica sa anti-elitistă. Legat de acest aspect, în literatura de specialitate din Țările de Jos, Mark Boven și Anchrit Wille au patentat, încă din 2009, ideea de "democrație cu diplomă", concept care atenționează asupra pericolului pe care îl reprezintă dezangajarea politică a celor cu studii modeste, stare de fapt încurajată conștient sau mai puțin conștient de modul în care funcționează și evoluează democrațiile occidentale. Cei doi autori scriu că riscul unui conflict cultural este cât se poate de real, generat – chiar în interiorul democrațiilor – de clivajul educațional dintre electoratul cu studii superioare și cel cu un nivel educațional scăzut. În timp ce prima categorie de cetățeni înțelege mecanismele democrației participative și deliberative (motiv pentru care se și simte într-o măsură mult mai mare parte a întregului proces democratic), cei din urmă sunt tot mai puțin dispuși sau capabili să țină pasul cu viteza și cu detaliile procesului decizional – care devine tot mai sofisticat în timp – motiv pentru care sentimentul izolării sociale crește. "Democrația cu diplomă" descrie, așadar, stadiul actual al sistemelor politice europene, a căror evoluție a ajuns în punctul în care îi recompensează cu precădere pe cetățenii săi activi din punct de vedere politic și social, indivizi care înțeleg să își facă vocea auzită în cadrul societății, iar majoritatea acestor persoane sunt cele cu studii. Lipsa angajării politice îi face pe cei cu studii modeste să se simtă marginalizați, dacă nu chiar excluși din procesele decizionale, fie ele formale sau informale. "Democrația cu diplomă" este, așadar, rezultatul tensiunii dintre meritocrație și democrație.<sup>32</sup> Raportul întocmit de cei doi autori se referă strict la situația Țărilor de Jos, însă putem înțelege

---

<sup>32</sup>M. Boven, A. Wille, *Diploma Democracy. On the Tensions Between Meritocracy and Democracy*. Raport pentru programul NWO – Contested Democracies, Utrecht/Leiden, 2009.

acest proces ca trecând dincolo de granița geografică trasată în document, dată fiind dezvoltarea istorică similară a statelor occidentale, cărora (cel puțin politic) li se adaugă, după 1990, și statele est-europene. Similaritățile sunt recunoscute, în trecut, și de către cei doi.<sup>33</sup> Putem considera că studiul de caz prezentat de Boven și Wille reprezintă un model aplicabil tuturor statelor construite în baza unor arhitecturi politice similare, generatoare de mentalități apropiate. Argumentul principal pe care autorii îl aduc în lucrarea lor este acela că democrațiile parlamentare moderne au evoluat înspre adevărate meritocrații, așa cum și le imagina Platon în celebra sa "Republică".<sup>34</sup>

Meritocrația a apărut în urma unui proces îndelungat de cristalizare politică, ce se plasează, în timp, după eșecul *aristocrației* și al *plutocrației*, motiv pentru care meritocrația moștenește parte din defectele celor doi "precursori". Reprezentarea politică prin indivizi cu un nivel de pregătire mai degrabă înalt știrbește ideea de democrație reprezentativă, pentru că populația cu un nivel scăzut de educație poate considera că este lăsată în afara sferei de reprezentare. Din dorința de a eficientiza procesul decizional (idee care, în fond, stă la baza modernizării democrațiilor occidentale), meritocrația operează o transmutare a inițiativei politice dinspre cetățean înspre decidenți, adesea înzestrați intelectual peste medie. Acesta este motivul pentru care meritocrația politică generează frustrări care acutizează sentimentul lipsei de reprezentare în rândul populației mai puțin educate. Apare, astfel, tensiunea între democrație și meritocrație, între "popor" și "elite", Boven și Wille atenționând asupra faptului că meritocrația decuplează democrația de la dimensiunea sa reprezentativă.<sup>35</sup>

Raportul face referire și la repercusiunile tensiunii "popor" – "elite" asupra temelor care alimentează într-o măsură considerabilă discursul populist în contemporaneitate, printre care *migrația și atitudinea cu privire la Uniunea Europeană*. Elitele – de obicei cu studii superioare – prezintă cu precădere o atitudine liberală față de imigranți, a căror cultură sunt de părere că trebuie conservată în și adesea chiar *de către* țările-gazdă; pe de cealaltă parte, majoritatea persoanelor cu un nivel mai scăzut de educație susțin ideea că imigranții ar trebui să se adapteze

---

<sup>33</sup>*Ibidem*, p. 58.

<sup>34</sup>*Ibidem*, p. 2.

<sup>35</sup>*Ibidem*, p. 67.

la cultura țării-gazdă. Totodată, studiul revalidează ipoteza corelării pozitive între atitudinea față de imigranți și implicarea politică, ceea ce indică faptul că o persoană implicată politic va manifesta mai multă toleranță față de imigranți. Însă cum majoritatea celor care se implică în politică sunt persoane cu studii superioare, această concluzie pare mai degrabă redundantă. În orice caz, educația rămâne un indicator important și cu privire la sprijinul pentru Uniunea Europeană: populația cu un nivel ridicat de educație manifestă mai multă simpatie și răbdare față de construcția europeană, în contrapartidă cu populația mai puțin educată, care resimte mai acut nevoia unor reforme politice rapide și radicale, pentru a-și vedea situația ameliorată cât mai devreme. Iată de ce aceștia din urmă se declară susținători fără rezerve ai procesului decizional prin referendumuri, care să asigure un control strict asupra elitelor. De altfel, se manifestă ceea ce Boven și Wille numesc "ipoteza ostilizării", adică "poporul" își manifestă vizibil atitudinea de nemulțumire față de cei pe care îi identifică drept decidenți, de unde pornește și criza de legitimitate a acestora din urmă.<sup>36</sup>

Așadar, populismul nu este un concept nou, însă probabil datorită dependenței excesive de notorietatea liderului său – mult mai puternică decât în cazul altor fenomene politice – suferă pierderi de imagine de-alungul istoriei, coborând pe toboganul lipsei de popularitate în baza principiului *accessorium sequitur principale*. De-alungul existenței sale, în Europa, conceptul s-a încărcat de sensurile negative pe care le întâlnim astăzi. Recrudescența populismului, după cel de-al Doilea Război Mondial, iar apoi revenirea și mai puternică la începutul anilor 1990, atât în vestul cât și în estul Europei, a suscitat, pe bună dreptate, interesul a trei entități: mass-media, politicieni și cercetători în domeniul politic. Fiecare dintre acești actori a avut un interes particular, diferit așadar de la caz la caz, de a înțelege această manifestare politică aparent nouă. Înscriindu-se în logica spectacolului și bazându-se excesiv pe elemente vizuale, populismul reinventat a captat în primul rând atenția mass-mediei. Cum numărul de cititori și mai apoi de telespectatori se transformă într-un barometru al (calității) evenimentului transmis, jurnaliștii au fost primii care au căzut în plasa ingenios întinsă de populiști. Politologii și istoricii au încercat, la rândul lor, să analizeze noul comportament al populismului, care acum se manifestă într-o

---

<sup>36</sup>*Ibidem*, p. 80.

realitate cu totul nouă decât la momentul debutului său istoric, o actualitate căreia, însă, populismul pare să-și fi calibrat cu maximă precizie noile instrumente de comunicare politică. Interesul științific este, măcar în acest caz, emanația unui complex de factori, printre care nevoia de a înțelege în profunzime noua realitate politică și pericolele pe care le-ar putea reprezenta populismul.<sup>37</sup> Nu în ultimul rând, un interes sporit cu privire la înțelegerea acestor fenomene a existat și din partea formațiunilor politice așa-numite tradiționale,<sup>38</sup> care au identificat în aceste partide noi competitori redutabili, adesea mult mai abili decât ei în a folosi instrumentele comunicării politice și în a-și legitima discursul prin sprijinul mai mult sau mai puțin real al maselor, în special al "masei interdicției".<sup>39</sup>

În ciuda tuturor acestor interese – care, de altfel, sunt legitime – de a înțelege conceptul, singura certitudine pe care o avem astăzi cu privire la populism este aceea că îi lipsește o definiție unanim acceptată și că, deși studiile au avansat semnificativ, termenul rămâne în continuare unul vag, cu un conținut chiar obscur.<sup>40</sup> Ceea ce Margaret Canovan scria în anul 1981 rămâne la fel de actual și după mai bine de 30 de ani: consensul științific cu privire la definiția populismului lipsește cu desăvârșire.<sup>41</sup> Una din primele tentative în a defini populismul îi este atribuită marelui filosof și istoric Isaiah Berlin, care, alături de alți specialiști în domeniu, printre care și reputatul politolog român Ghiță Ionescu, participă, în perioada 20 - 21 mai 1967, la o conferință organizată la *London School of Economics and Political Science (LSE)* tocmai pe marginea acestui subiect. Deși demersul lor științific avea în vedere termenul de *populism* așa cum se prezenta acesta în perioada respectivă, cu precădere în America și în Rusia, cred că e util să extragem câteva idei care au

---

<sup>37</sup>Margaret Canovan, în lucrarea sa "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy" expune, pe larg, pericolul pe care îl reprezintă populismul, demonstrând că succesul retoricii utilizate de liderii acestor formațiuni nu face altceva decât să impulsioneze și alți lideri politici în a utiliza metode de comunicare similare. Acest proces duce la crearea unui cerc vicios, care dăunează democrației pentru că o expune unei neîncrederi crescânde. Margaret Canovan, "Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy", in *Political Studies*, volume 47, Issue 1, 1999, pp. 2-16. (în continuare: Margaret Canovan, "Trust the People!")

<sup>38</sup>Partide denumite "mainstream" în literatura de specialitate.

<sup>39</sup>Termenul îi aparține lui Elias Canetti, laureatul Nobel pentru literatură, care scrie în cartea sa "Masele și Puterea", că *masele interdicției* sunt cele care se formează în urma refuzului de a se mai supune unei porunci sau unei anumite stări. Este format din persoane care se consideră asuprite și care recurg la acțiuni de grup menite să le restaureze poziția la care consideră că sunt îndreptățite. Elia Canetti, *Masele și puterea*, traducere din limba germană de Amelia Pavel, ediția a II-a, București: Nemira&Co., 2008, p. 66.

<sup>40</sup>Ernesto Laclau, *On Populist Reason*, London: Verso, 2005 (în continuare: Ernesto Laclau, *On Populist Reason*); Jasper de Raadt, David Hollanders, André Krouwel, "Varieties of populism".

<sup>41</sup>Margaret Canovan, *Populism*, New York and London: Harcourt Brace Jovanovich, 1981, p. 175.

rezistat trecerii timpului și care se regăsesc în ceea ce populismul a ajuns să fie astăzi. Bunăoară, Berlin menționa că, pentru populiști, scopul este mult mai important decât mijloacele prin care se poate ajunge la el, efortul de găsire a *salvării* din *status quo* fiind, astfel, mult mai relevant decât orice program social sau economic, pe care, de altfel, populismul oricum nu le articulează decât foarte vag. Iar în atingerea acestui scop, populismul face adesea apel la naționalism, prin a cărui voce își pot exprima cel mai bine scopurile. Același autor face referire și la *complexul Cenușeresei*, admitând dificultatea în găsirea unei definiții care să se potrivească perfect tuturor cazurilor în care ar putea fi regăsit un anumit concept, în speță populismul. Pentru Berlin lucrurile sunt destul de clare și, pentru perioada la care face referire, nu avem de ce să argumentăm contrariul: populismul era, la momentul respectiv, o ideologie, revendicată de anumiți gânditori ai vremii, cu un scop precis și cu un bagaj de noțiuni lipsite de contradicții. Isaiah Berlin atrage, însă, atenția asupra posibilității dezvoltării unui așa-numit *fals populism*, *populism pervertit* sau *pseudo-populism*, adică "angajarea ideilor populiste pentru alte scopuri decât cele dorite de populiști"<sup>42</sup>.

Pe aceștia Berlin îi numește demoagogi și îi acuză de folosirea unor tactici politice cu o natură duplicitară, indiferent că recursul la acestea este cu bună sau cu rea-credință. Avertizează Berlin, cumva, asupra posibilității golirii ideologiei populiste de conținut și folosirii acesteia sub forma unei strategii? Este foarte posibil.



#### **Teme de autoevaluare:**

- 1. Având în vedere criza COVID-19 cu care se confruntă toate statele, considerați că ar putea aceasta reprezenta un teren fertil pentru ascensiunea populismului? Dacă da, de ce? Menționați trei motive și argumentați.**
- 2. Elaborați un scurt *ghid de identificare a discursului populist*. Care sunt trei elemente importante pe care, în măsura în care le găsim într-un discurs politic, l-am putea cataloga pe acesta ca fiind "populist"?**

---

<sup>42</sup>Isaiah Berlin, *To define populism* pp.12-13. <http://berlin.wolf.ox.ac.uk/lists/bibliography/bib111bLSE.pdf> (accesat la 5 octombrie 2015). Autorul face aici referire, printre alții, la bonapartiști, fasciști, poujardiști și diferite mișcări paramilitare conduse de politicieni care utilizează retorica populistă în scopuri nedemocratice. (în continuare: Isaiah Berlin, *To define populism*)



### Bibliografie suplimentară:

- McDonnell, D. (2006), "A Weekend in Padania: Regionalist Populism and the Lega Nord", *Politics*, 26 (2).
- Mudde, Cas (2004), "The Populist and Zeitgeist", *Government & Opposition*, Vol. 39, Nr. 3.
- Smrčková, M. (2009). "Comparison of Radical Right-Wing Parties in Bulgaria and Romania: The National Movement of Ataka and the Greater Romania Party", *Central European Political Studies Review*, 11(1).
- Van Gent, W.P.C., Jansen, E.F., Smits, J.H.F., "Right-wing Radical Populism in City and Suburbs: An Electoral Geography of the Partij Voor de Vrijheid in the Netherlands", *Urban Studies*, 51 (9).
- Varga, M. (2014). Hungary's "anti-capitalist" far-right: Jobbik and the Hungarian Guard. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 42 (5).
- Zaslove, Andrej (2008), "Here to Stay? Populism as a New Party Type", *European Review*, Vol. 16, Nr. 3.

### BIBLIOGRAFIE COMPLETĂ:

- Bell, Daniel, "The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties", ed. Harvard University Press, New York, 1988, pp. 393 – 407.
- Bleahu, Marcian, "Ecologia politică – Doctrina secolului XXI", în Mungiu-Pippidi, Alin (coord.), "Doctrine politice. Concepte universale și realități românești", editura Polirom, Iași, 1998, pp. 231 – 251.
- Bocancea, Sorin, "Conservatorismul", în Huzun, Eugen (coord.), "Teorii și ideologii politice", ed. Institutul European, Iași, 2013, pp. 11 – 32.

- Branea, Cristian, "Ecologismul și ideologiile verzilor", în Mihaela Miroiu (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 194 – 200.
- Bréchon, Pierre, "Partidele politice", ed. Eikon, Cluj-Napoca, 1999, pp. 79 – 92.
- Ciobanu, Margarita (2006), "Euroscepticismul – un fenomen invers sau doar o fobie?", *Constelații ieșene*, nr. 4, pp. 33 – 37.
- Dahl, Robert A., "Democrația și criticii ei", ed. Institutul European, Iași, 2002, pp. 62 – 67.
- Deliu, Adela (2012), "Problematika legitimității în democrație", în *Revista de Științe Politice și Relații Internaționale*, IX, 4, pp. 107 – 115.
- Dobrei, Nicolae-Emanuel, Molocea, Andreea, "Liberalismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 49 – 54.
- Giddens, Anthony, "A treia cale. Renașterea social-democrației", ed. Polirom, București, 2001, pp. 23 – 44.
- Grugel, Jean, "Democratizarea. O introducere critică", ed. Polirom, Iași, 2008, pp. 25 – 43.
- Ionescu, Ghiță, "Politica și căutarea fericirii", ed. Bic All, București, 1999, pp. 25 – 37.
- Ioniță, Sorin, "În numele Poporului. Scurtă analiză a populismului, ieri și azi", în Mungiu-Pippidi, Alin (coord.), "Doctrine politice. Concepte universale și realități românești", editura Polirom, Iași, 1998, pp. 197 – 228.
- Miroiu, Mihaela, "Feminismul ca politică a modernizării", în Mungiu-Pippidi, Alin (coord.), "Doctrine politice. Concepte universale și realități românești", ed. Polirom, Iași, 1998, pp. 252 – 274.
- Nicolescu, Valentin Quintus, "Anarhismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 301 – 306.
- Nicolescu, Valentin Quintus, "Comunismul", în Miroiu, Mihaela (coord.), "Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact", ed. Polirom, Iași, 2012, pp. 359 – 374.
- Stanciu, Mariana, "Iminența noii paradigme a bunăstării umane – un consum decent pentru toți oamenii", în *Calitatea Vieții*, nr. 3 - 4, 2008, pp. 246 – 267.



- Stoica, Mihnea-Simion, "Populismul în Europa. Dezvoltare istorică, discurs politic și susținători ai drepteii radicale", editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017, pp. 67 – 76.